

BABJÁK ILDIKÓ

A büntető igazságszolgáltatás sajátosságai a germán népek korai szokásjogában

Bevezetés

Minden valószínűség szerint az első dolog, amely sokaknak eszébe jut – a rómaiak és az utókor által barbárnak tekintett – germán népek büntető igazságszolgáltatásáról, az az ököljog, az erősebb joga, mint a „legtermészetesebb” jogi eljárás. Életükben az elsőszámú alapelv az volt, hogy *szabadon élni és meghalni*. Ennek rendelték alá minden tevékenységüket, minden szokásuk ezen germán szabadság védelmezését tűzte céljául, közszervezeti rendjük a lehető legnagyobb szabadságot biztosította a közösség tagjainak. Természetesen a szabad germánok „fene nagy” szabadsága is korlátokba ütközött olykor.

A germánok minden gonosztettet és vétket a *békeszegés*, *békebontás* fogalma alá vettek, ellentétben a kisebb jogsértésekkel, amelyek „pusztán” magánjogi igényeket alapoztak meg. A békeszegések között azonban megkülönböztették a súlyosabb békeszegést, (*scelera* vagy *flagitia*) és a kisebb békebontást (*leviora delicta*).¹ A súlyosabb békeszegést elkövetők közösségi büntetést (*supplicium* vagy *wizi*)² érdemltek, az istenek, a nép ellenségei lettek, akiket kiközösítettek és akiket bárki megölhetett. A kisebb békeszegések szinte magánügynek számítottak, a „közhatalom” csak akkor foglalkozott a cselekménnyel, ha a sértett vagy annak nemzetsége a panaszt bíróság elé vitte.³

Súlyosabb békeszegés és következménye: a békevesztettség

A germánoknak nem voltak olyan pontos kifejezéseik a bűncselekményekre, mint ahogyan az a modern büntetőjogban tapasztalható.⁴ *Firinanak* vagy *firinwerknek*⁵ nevezték azokat a hallatlan és iszonyatos cselekményeket, ame-

---

¹ SCHRÖDER, R.: *Lehrbuch der Deutschen Rechtsgeschichte*. Leipzig 1907. 75. p.

² Uo.

³ Uo.

⁴ EISENHARDT, U.: *Deutsche Rechtsgeschichte*. München, 1999. 76. p.

⁵ SCHRÖDER: i. m. 75. p.

lyek megvalósították a súlyos békeszegést. Ide sorolták egyrészt az isteneket sértő cselekményeket, tehát népgyűlés, a hadsereg, a szent helyek vagy a ház békéjének megsértését, ünnepi alkalmak nyugalmanak megzavarását, sírrablást, másrészt pedig a közösségre veszélyes cselekményeket: a hazaárulást, lázadást, gyújtogatást, a testi sérelmet okozó bűbájosságot, végül azon erkölcsi szempontból elítélendő cselekményeket, mint a békeígéret megszegése, természet elleni fajtalanság, továbbá a hadseregből való szökést és az emberölés befejezett alakzatát, valamint a nagy értékre elkövetett tolvajlást. (Megjegyzendő, hogy a rablás a kisebb békebontások közé tartozott, de minősített esetnek számított, ha azt éjjel, vagy országúton követték el.⁶) A magzatelhajtás is súlyos bűn volt, erről így ír Tacitus: „A gyermekek számának határt szabni vagy az utánszülöttek valamelyikét megölni, bűnnek tartatik, és többet érnek ott a jó erkölcsök, mint másutt a jó törvények.”⁷

Mindkét típusú békeszegés jogi következménye a *fehde* volt; a békebontó ellenség, vagyis *faidosus* lett.⁸ Amíg a kisebb békeszegés elkövetője a sértett és nemzetségének ellensége lett, addig a súlyosabb cselekményt elkövető az istenek, a király és az egész nép, ellenségévé vált, békevesztett lett.

A germán népek *farkasnak* (*warc, warg*⁹) nevezték a békevesztett bűnelkövetőket. A jogi nyelv ezzel azt kívánta kifejezésre juttatni, hogy a békevesztett olyan szabad volt ugyan, mit a farkas, de ellensége volt mindenkinek, bárki megölhette és meg is kellett ölnie. A száli népjog *wargusnak* nevezte a békevesztetteket, az angolszászok pedig *vearnak* hívták az akasztásra ítélt bűnelkövetőket.¹⁰ Hoke szerint nem csak a farkashoz, hanem a madarakhoz is hasonlították a germánok a békevesztett személyeket, akik szabadon (*vogelfrei*), madárként élhettek, de életük folyamatosan veszélyben volt.¹¹

A súlyos békeszegést elkövető azonban „szerencsésnek” mondhatta magát, ha számkivettként, farkasként bujdoshatott. Az esetek nagy részében ugyanis áldozati halál várt rá. Az, aki az igazságszolgáltatás kezére jutott, annak életét az isteneknek ajánlották fel, istenítélettel döntöttek sorsáról. Az istenítélet kimenetele jelezte azt az eljárást lefolytató papoknak, hogy az istenek elfogadják-e az áldozatot. Ha az istenek visszautasították az áldozatot, akkor az adott nép azon papja, aki az istenítéletet végrehajtotta, az adott isten templomában szolgává tette a békevesztettet, vagy eladták szolgának, esetleg kiközösíttként bujdosni engedték. A korai germán szokásjog az istenítélet nemei közül a sorolást, tűzpróbát, a forró és hideg víz próbáját alkalmazta előszeretettel.¹²

⁶ CONRAD, H.: *Deutsche Rechtsgeschichte*. I. kötet: Frühzeit und Mittelalter, Karlsruhe 1962. 447. p.

⁷ TACITUS: *Germania* c. 19. In: Csiky K.: *Tacitus fönmaradt összes művei*. I. kötet, Évkönyvek, Budapest 1903. 275. p.

⁸ SCHRÖDER: i. m. 76. p.

⁹ Uo.

¹⁰ BRUNNER, H.: *Deutsche Rechtsgeschichte*. I. kötet, Leipzig 1906. 234. p.

¹¹ HOKE, R.: *Österreichische und Deutsche Rechtsgeschichte*. Wien, 1996. 25. p.

¹² WENZEL G.: *Az egyetemes jogtörténetnek rövid vázlatja*. Budapest 1877. 91. p.

A germán istenítéletek jogi természete meglehetősen vitatott a szakirodalomban. Brunner szerint az istenítéletek egyet jelentettek a békeszegés büntetésének kiszabásával,¹³ míg Schröder úgy gondolja, hogy az istenítélet alkalmazása csak a büntetés végrehajtására vonatkozott, így magát az istenítéletet – annak szerencsés kimenetele esetén – a kegyelmezés legrégebbi formájaként értékeli.¹⁴ Számos korabeli forrás is ez utóbbi véleményt támasztja alá, ugyanis maga a germán büntetési rendszer a súlyosabb békeszegése esetre nézve számos különböző szakrális jellegű halálnemet tartalmaz, melyeket bírósági ítéletben szabtak ki az elkövetőre. A halálbüntetések formáit a békeszegés módjához és az elkövető személyéhez képest határozták meg. Ennek megfelelően a különböző germán népeknél talált halálnemekből az alábbi rövid katalógus állítható össze, a teljesség igénye nélkül:¹⁵ a szászoknál a kémkedőket és bűbájosokat máglyára küldték, a hazaáruló és tolvaj férfiakat felakasztották vagy megkövezték, a frizeknél a templomot gyalázókat vízbe fojtották. Náluk illetve északon az emberölést azzal büntették, hogy eltörték az illető gerincét, méghozzá az áldozati követön, vagy az áldozati mocsárba fojtották. Szintén északon volt szokás a gyilkosokat Odinnak, az akasztottak istenének feláldozni kötél általi halállal. A természet elleni fajtalanság elkövetőjét élve eltemették, vagy úgy süllyesztették el egy mocsárban, hogy testét karóba húzták vagy karóhoz rögzítették.¹⁶

Tacitus is azt írja, hogy „a büntetések a vétséghez képest különböznek.” Az árulókat és szökevényeket fára akasztják; a gyávákat, harcból hátrálókat és a fajtalankodókat sárba vagy mocsárba fojtják, úgy hogy fonott kosarat nyomnak rájuk.¹⁷

Brunner szerint az északi germánoknál volt az jellemző, hogy a halálos ítélet, amely a békevesztetté nyilvánítást tartalmazta, csak egy bizonyos idő elteltével lépett hatályba. Ez azt jelentette, hogy az elkövető egerutat nyert, és csak azután kezdődött el az üldözése, amikor befejeződött azon bíróság ülése, amely kimondta az elmarasztaló ítéletet. Nyilvánvalóan ezt az magyarázta, hogy nem kívánták indokolatlanul kiszolgáltatott helyzetbe hozni azt az elkövetőt, aki szabad akaratából állt a bíróság elé.¹⁸ Természetesen ez a kedvezmény nem vonatkozott azokra az elkövetőkre, akik távol maradtak a bírósági tárgyalástól, az ő kézre kerítésükre jutalmat tűztek ki. A tetten ért békebontók esetében, illetve amikor az „elszaladásra” hagyott határidő eltelt, a békevesztettséget tartalmazó ítélet oly módon fordult át halálbüntetésbe, hogy a közösség formálisan is felhatalmazást nyert a békebontó üldözésére, megsebesítésére és megölésére.

Ha a súlyos békeszegés elkövetője nem került kézre, akkor halálos ítélet helyett egy általános, a közösség egészére irányuló parancsot bocsátott ki a bíróság, melyben kinyilvánította az elkövető békevesztését, kitzasztották a béke- és

---

¹³ BRUNNER: i. m. 245. p.

¹⁴ SCHRÖDER: i. m. 77. p.

¹⁵ SCHRÖDER: i. m. 78. p. és BRUNNER: i. m. 246. p.

¹⁶ SCHRÖDER: i. m. 78. p.

¹⁷ TACITUS: i. m. 272. p.

¹⁸ BRUNNER: i. m. 243. p.

jogközösségből, jogalanyiságát elvesztette.¹⁹ A germánok úgy mondták: *echtlos, rehtelos*, azaz törvényen kívüli, *exlex* lett.²⁰ Tulajdonképpen ez is egy olyan felhatalmazás volt, mely szerint a személyes jogvédelmét elvesztett elkövetőt bárki szabadon megsebesíthette és megölhette, ha ez nyilvánosan történt, de erről a közösségnek csakhamar tudomást kellett szereznie. Az elkövetőnek tehát egyetlen menedéke a vadon volt, de senki sem vehette a védelmébe, nem segíthetett neki, nem vihette a házába és tilos volt ételt adni neki. Aki ezt megtette, büntetés várt rá, végső esetben őt is kiközösítették.

Nemcsak a békebontó személye, hanem vagyona is békevesztetté vált, felesége özvegygé, gyermekei árvákká lettek.²¹ Vagyonának egy részét elpusztították (a szászoknál, frízeknél, frankoknál és az északi germánoknál szokásosan felégették a házát), mintegy azt is feláldozva, másik részét bevonták vagy átadták a sértettnek, illetve nemzetségének kártérítésként. Még ha sikeres bujdosásának köszönhetően életben is maradt az elkövető, további vagyonszerzésre nem volt lehetősége. Nem csak vagyonjogait veszítette el, hanem perképességét is.²²

Kisebb békebontás és következménye: a viszály (fehde)

Minden kisebb súlyú békeszegés (*leviora delicta*²³) kiváltotta a sértett és nemzetségének gyűlöletét, viszálykodását, de ez anélkül zajlott, hogy az elkövető és a sértett nemzetsége közötti békét felmondták volna. A gonosztevő cselekménye elkövetésével azonnal *forfactussá*, azaz elítéltté vált. Azon kisebb sérelmek esetén, amikor a sértettnek vére sem csordult, és becsülete sem csorbult, nem lehetett szó békeszegésről.

A kisebb békebontás következtében fellépő békevesztettség inkább magánjellegű volt, – a súlyos békeszegést követő abszolút jellegű kiközösítéssel szemben – itt egy *relatív békebontásról* beszélhetünk: az elkövető illetve nemzetsége és a sértett illetve nemzetsége között. Az elkövetőt *faidosusnak* is nevezték,²⁴ aki sem vagyonát, sem családi kapcsolatait nem veszítette el. Senki sem volt akadályozva abban, hogy őt üldözőivel szemben segítse, sőt rokonai kötelesek voltak érdekében fellépni, hiszen a cselekmény elkövetésével a *fehde*, a viszály részesei lettek. Egy rokon sem volt jogosult azonban arra, hogy „saját szakállára” az ellenséggel békét kössön.²⁵ A *fehde* vagy *faida* (esetleg *faihihō*²⁶) nem az ellenséges felek üldözését és megbüntetését jelentette, hanem a két

¹⁹ HOKE: i. m. 25. p.

²⁰ SCHRÖDER: i. m. 78. p.

²¹ HOKE: i. m. 25. p.

²² SCHRÖDER: i. m. 79. p.

²³ Uo. 75. p.

²⁴ BRUNNER: i. m. 159. p.

²⁵ SCHRÖDER: i. m. 80. p.

²⁶ KÖBLER, G.: *Deutsche Rechtsgeschichte, Ein systematischer Grundriß*. München, 1996. 70. p.

nemzettség között beálló ellenséges viszonyt, viszálykodást (*inimicitia*).²⁷ Ennek következtében a megsértett nemzetiségnek megengedetté vált az önsegély és a bosszú a sértő féllal és nemzetiségével szemben. Minden olyan cselekmény, amely ezen jogos önsegély illetve bosszú során történt, nem volt büntethető, hiszen maga a *fehde* a jogrend által megengedett²⁸ viszálykodás volt.²⁹ Aki tehát ilyen bosszú során elvette valakinek az életét, az ellenség házára erőszakkal rátört, felgyújtotta vagy ellenségét megverte, tette büntetlenül maradt, ha mindez az ellenségeskedés célját szolgálta.

A sértett nemzetisége azonban úgy is dönthetett, hogy visszautasítja a bosszú lehetőségét és inkább bíróság segítségével vesz elégtételt a tettesen, azzal, hogy tőle békepenz (*Friedensgeld*, *fredus*³⁰) megfizetését kéri, vagy peren kívül köt békét a sértő féllal és nemzetiségével. Ilyenkor a *békeszerződés* (*Sühne*³¹) nemcsak a békepenzt kifizetéséből állt, hanem békét is ígértek egymásnak a felek. Ez esetben a két nemzetiség nem volt az adott nép szokásjoga szerinti tarifákhoz kötve, a békepenz összege szabad megállapodás tárgya volt. Csak abban az esetben nem egyezkedhettek, ha a sértett fél bírósághoz fordult, ekkor ugyanis az ítéletben foglalt békepenzt kellett az elkövetőnek megfizetnie. Az egyes cselekmények súlyossága mellett a tarifák (*Manngeld*³² vagy *Bußkataloge*³³) nagyságát a sértett társadalmi állása, életkora és neme is befolyásolta. Szolgákban és dolgokban okozott kár esetén természetesen az elégtétel összege ezek értékéhez igazodott.³⁴

A korabeli nyelvhasználat a békepenzek között különbséget tett a halált okozó cselekményekért fizetendő *Wergelt*, azaz vérdíj és a *Buße*, *puoz*, *puoza*³⁵ vagy *compositio*,³⁶ azaz a pénzbüntetés között, melyet egyéb sérelmek esetén kellett fizetni. A békepenz egy részét a vádló, másik részét az eljáró bíróság kapta meg. A vérdíj kétharmadát magának a tettesnek kellett előadnia, ezt az áldozat legközelebbi rokonai kapták meg. A vérdíj maradék részét a tettes nemzetisége fizette ki az áldozat többi rokonának. Mivel csak a nemzetiség férfi tagjai voltak vérbosszúra jogosítottak, csak ők részesültek az elégtétel összegéből.³⁷ A békepenzt (*multa*) nem fémpénzben, hanem marhában vagy tehénben határozták meg. Erre utal Tacitus is: „Az atyának s a rokonoknak szintúgy ellenséges, mint baráti viszonyait mindenki tartozik magára vállalni; de az ellenséges viszony sem

---

²⁷ *Edictum Rothari* 74.: „faida quod est inimicitia”

²⁸ Köbler szerint e „megengedettségg” miatt indult a fenti esetekben csak ritkán hivatalos büntetőeljárás. KÖBLER: i. m. 70. p.

²⁹ BRUNNER: i. m. 222. p.

³⁰ HOKE: i. m. 25. p.

³¹ EISENHARDT: i. m. 78. p.

³² HOKE: i. m. 24. p.

³³ EISENHARDT: i. m. 78. p.

³⁴ SCHRÖDER: i. m. 81. p.

³⁵ Uo. 82. p.

³⁶ HOKE: i. m. 24. p.

³⁷ SCHRÖDER: i. m. 82. p.

marad engesztelhetlen, mert az emberölés is megváltható bizonyos számú barrommal s marhával, s az egész család részt kap az elégtételből.”³⁸

Szándékos és véletlen cselekmények

Annak ellenére, hogy a germánokat az alacsony kulturális fokon álló népek közé szokás sorolni, megfigyelhető az a törekvés, hogy a gonosz szándékkal elkövetett cselekmények és a véletlen balesetből származó sérelmek eltérő jogi megítélés alá essenek. A gonosz szándékkal elkövetett cselekményeket *faranak*, *danknak*, *gewealdnak* vagy *vilínek* nevezték és csak ezek, a *viliaverkek* voltak maguk után bírósági eljárást, békeszegést illetve békevesztettséget.³⁹ A pusztá balesetet *vapaverknek* vagy *unweldichnek* nevezték, és ez csak büntetésre vonatkozó igényt alapított meg a sértett fél vagy annak nemzetsége részéről, de a felek nem bocsátkozhattak ellenségeskedésbe, kizárták a *fehde* lehetőségét. Egyedül akkor merült fel a bosszú, ha a sértő fél teljesen elzárkózott az eset véletlenségének bírósági úton való vizsgálata elől. Hiszen épp a tettes volt köteles bejelentést tenni az esetről és igazolni annak baleseti jellegét, mely során ún. baleseti esküvel (*vapaeidr*⁴⁰) és esküsegédek segítségével tisztázhatta magát peren kívüli eljárásban.

Mai fogalmainkkal élve a kísérlet, a felbujtás és a bűnsegély nem minősült önálló deliktumnak, ezért ezek büntetlenül maradtak.⁴¹

A büntető igazságtételi szervezet a korai szokásjogban

Germán közszervezeti rend korai periódusában, a népvándorlást megelőzően a jogvédelem a büntetőjogra korlátozódott. A magánjogi igényeket is a büntető igazságszolgáltatás keretei között orvosolták.

Büntetőeljárás jogukra vonatkozóan is Tacitust érdemes kiinduló pontnak tekinteni: a népgyűlésen lehetett váddal előállni és büntető eljárást indítványozni.⁴² Hivatalból tehát nem indult eljárás, leginkább a sértett vagy rokonainak jajveszékelésével szerzett a közösség tudomást a jogsértésről,⁴³ és a bíróság csak akkor ült össze, ha a sértett fél, mint vádló nyilvánosan megjelent. A vádlónak személyesen kellett elmondania a történeteket és az elkövetőnek is személyesen kellett védekeznie; képviselőnek nem lehet nyomait találni.

Tacitus úgy fogalmaz, hogy a gyűlésen választanak főnököket is, akik a megyékben és a falvakban igazságot szolgáltatnak. Mindegyik mellett a népből

³⁸ Germania c. 21. In: CSIKY K.: *Tacitus főnmaradt összes művei*, I. kötet, Évkönyvek, Budapest 1903. 276. p.

³⁹ SCHRÖDER: i. m. 83. p.

⁴⁰ Uo. 84. p.

⁴¹ Uo.

⁴² CSIKY: i. m. 272. p.

⁴³ WENZEL: i. m. 88. p.

választott száz kíséző áll, tanácsadás és tekintélyüknek növelése miatt.⁴⁴ Mind Caesar mind pedig Tacitus ezen tisztviselőket *princeps*nek nevezik, akik között megkülönböztették a nagyobb területi egységeket a *gauk* (Caesarnál *regiones*, Tacitusnál *pagi*) és a kisebb kerületeket (Caesarnál *pagi*, Tacitusnál *vici*) élén állókat, akiket a saját területükön előljárónak, fejedelemnek, azaz *princeps*nek tekintettek. A *princeps*ek területük lakosai tekintetében mind büntetőjogi mind pedig magánjogi ügyekben igazságot szolgáltattak.⁴⁵ A jogvitákat úgy döntötték el, hogy megmondták, mi a jog (Caesarnál *ius dicunt*),⁴⁶ hasonlóan az archaikus Rómában tapasztalt *iurisdictio*s tevékenységhez. A *princeps*ek tehát felismerték a jogot, de nem dönthettek egyedül, mellettük – Tacitus szerint – száz kíséző ülnökként vett részt az ülésen, akiket a szabad vagy szabadon született fegyverforgatásra alkalmas férfiakból választottak (Tacitusnál *centeni ex plebe*). Szavazattöbbséggel döntöttek az adott ügyben, és az ítéletet a *princeps* mondta ki.

Az igazságszolgáltatási rendszerben *változást* a nagy germán népvándorlást követően a Galliába való benyomulás hozott. A korabeli háborús elvekkel ellentétben a terület római eredetű lakosságát nem tették rabszolgává és nem ölték halomra, hanem meglehetősen kímélet mellett saját törvényeik szerint saját bíráik elé utalták őket. Maurer szerint a Galliában történő letelepedéssel áll szoros összefüggésben az új típusú királyi bíróságok megszervezése, melyeknek nem ősi germán, hanem római gyökereket tulajdonít, hiszen ekkor jelenik meg először ez az ítélkezési fórum.⁴⁷ A germán uralkodók lassan megismerkedtek a római monarchikus elvekkel, a római császárokhoz hasonlóan udvari pompával igyekeztek magukat körülvenni. Kezdetben még maguk elnököltek az udvari bíróságon, legfőbb bíróként jártak el, csak később a frank periódusban változik meg ez, – távollétükben – legfőbb állami tisztviselőknél engedték át ezt a feladatot.

A királyi udvari bíróságon a király sem ítélt egyedül, legfőbb udvari tisztviselői ülnökletével mondott ítéletet.⁴⁸

Ha a király által kiküldött rendkívüli hivatalnokok, a *missi domicii* segítették a markbíróságok tevékenységét, mellettük is nagyszerű férfiak, *viri magnifici* vagy *rachimburgii* ültek, és együttesen hoztak ítéletet.

A *gauk* első tisztviselői a *grafio*k vagy *comes*ek is az adott terület feletti ítélkezési tevékenységet leggyakrabban *rachimburgii*, *boni homines*, *pagenses*,

---

⁴⁴ Germania c. 12. In: CSIKY 272. p.

⁴⁵ R. SOHM: *Die fränkische Reichs- und Gerichtsverfassung*. Leipzig 1911. 6. és k. p.

⁴⁶ Caesar VI. c. 23. „Cum bellum civitas aut illatum defendit aut infert, magistratus, qui ei bello praesint, ut vitae necisque habeant potestatem, deliguntur. In pace nullus est communis magistratus”

⁴⁷ MAURER, G. L.: *Geschichte des altgermanischen und namentlich altbairischen öffentlich-mündlichen Gerichtsverfahrens, dessen Vortheile, Nachtheile und Untergang in Deutschland überhaupt und in Baiern insbesondere*. Osnabrück 1924 (Neudruck 1965) 10. p.

⁴⁸ HOKE: i. m. 8. p.

magnifici viri vagy *auditores* társaságában, azok véleménye alapján hoztak döntést mind büntetőjogi, mind magánjogi ügyekben. Számuk általában hét volt.⁴⁹

Az ülnökökhöz képest sokkal érdekesebb szereplői voltak a germán ítélkezési rendszernek a *sagibarones*. Funkciójuk a szakirodalomban meglehetősen vitatott. Savigny például olyan hivatalnokoknak tartja őket, akik hármás „tanácsban” ülészetek és önálló ítélkezési jogosultsággal bírtak a grófsági bíróságokon, mintegy konkurálva a grófokkal.⁵⁰ Eichorn és Bernardi alapján Maurer is inkább jogi szakemberekként kezeli a *sagibaronest*, akik szemben a *rachimburgokkal* – a „cselekmények, tények egyszerű bíráival” – „a jog bírái” voltak, azaz olyan jogi szakemberek voltak, akik csak kivételesen jutottak szerephez egy-egy igazságtételi eljárásban.⁵¹ Csak hárman együttesen nyilváníthatnak véleményt, és csak akkor, ha a „közönséges” ítéletmondók (grófok, ülnökök, *rachimburgok*) „nem találták a jogot” és kénytelenek voltak tanácsot kérni az általában idősebb, tapasztaltabb *sagibaronestől*. A száli frankoknál például a jogtudósok határozták meg a jogi irányelveket és véleményük olyan erővel bírt, hogy a grófok ítélkezésük során ezen elvekhez kötve voltak. Maurer a *sagibaronest* és mértékadó véleményüket a római *iurisconsultusoké*hoz hasonlítja, és azt feltételezi, hogy római jogtudósok jogi szakvéleményadásának privilégiuma előzményként hatással volt a Galliában letelepedő germán népek ítélkezésére.

Összegzés

Végezetül és összegzésül úgy lehetne jellemezni a germán büntető jogot, mint kultikus elemekben bővelkedő szokásjogi normarendszert, melyben igen erősen jelentkezett az isteni beavatkozás iránti igény,⁵² mely az istenítéletekben és a szakrális jellegű halálbüntetési nemekben is tükröződik. Eljárási módjukban bár túlnyomó részt még a *tárgyas szemlélet*, bizonyos tárgyak és kultikus helyek szertartásszerű igénybevételre kapott szerepet, – gondolva itt arra, hogy az eljárás megszentelt helyen, a szabad ég alatt, különös fák alatt folyt le, a bosszúeljárás előtt be kellett dobni a bosszúkesztyűt és a bíró ítélethozatala előtt szó szerint pálcát tört az elmarasztalt személy felett⁵³ –, de a szertartásos jelleg mellett már jelen volt a *szakmai szemlélet*, az alkalmazandó jog megtalálása, illetve tapasztalt jogismerők, római jogi fogalommal élve jogtudósok bevonása az ítélkezési eljárásba. Természetesen az imént elmondott büntető anyagi és eljárásjogi jellemzők nem minden germán nép esetén jelentkeztek egyformán, a germán népek többsége nem is került közvetlen kapcsolatba a római jogi kultúrával.

⁴⁹ Lex Salica t. 60.

⁵⁰ SAVIGNY, F. C. VON.: *Vermischte Schriften* I., Berlin, 1850. 219. p.

⁵¹ MAURER 19. p.

⁵² RUSZOLY J.: *Európa jogtörténete*. Budapest 1996. 23. p.

⁵³ Uo. 24. p.

ILDIKÓ BABJÁK

STRAF- UND STRAFPROZESSRECHT IM FRÜHGERMANISCHEN GEWOHNHEITSRECHT

(Zusammenfassung)

Das Faustrecht, das Recht des Stärkeren ist offenbar das erste und natürlichste Rechtsverfahren. „*Frei leben und sterben*“ war der erster Grundsatz der alten Germanen. Alle ihre Gewohnheiten, alle ihre Gesetze und Staatseinrichtungen waren auf Schützung und Schirmung derselben berechnet, und wirklich war auch einem jeden die größt mögliche Freiheit zugesichert. Diese große Freiheit der Germanen hat manchmal aber auf Hindernisse gestoßen. Die Germanen faßten alle eigentlichen Missetaten unter dem Begriff des Friedensbruches zusammen. Innerhalb dieses Begriffes aber unterschied man *schwere Friedensbrüche* (*scelera, filagitia*) – die von Amts wegen verfolgt wurden – und *schlichte Friedensbrüche* (*leviorata delicta*), die zunächst Privatsache waren und die öffentliche Gewalt nur beschäftigen, wenn sie von dem Verletzten oder seine Sippe mit Klage vor Gericht gebracht wurden.

Die schwere Friedensbrüche

Man rechnete dahin teils solche Untaten die eine Beleidigung der Götter enthielten (Verletzung des Ding-, Heer-, Tempelfriedens, Hausfriedenbruch, Gräuberraub), teils gemeingefährliche Handlungen (Landesverrat, Heerung, Brandstiftung), usw. Die rechtliche Reaktion gegen jeden Friedensbruch war die Fehde, Feindschaft. Der Friedensbrecher wurde zum Feinde (*faidosus*). Bei schweren Friedensbrüchen zum Feinde des Volkes, der Götter, der unbedingt getötet werden sollte. Darum belegte man ihn mit dem Namen des Wolfes (*wargus*), denn gleich diesem war er friedlos und dem Tode geweiht. Der in der Hand der Richters befindliche überführte Verbrecher war mit seinem Leben den Göttern verfallen. Die rechtliche Natur des auf das Opfer bezüglichen Gottesurteils ist bestritten. Nimmt man an, daß sich das Gerichtsurteil auf die Verhängung der Friedlosigkeit beschränkte, so hatte erst das Gottesurteil nur auf die Vollziehung bezogen zu haben, so daß man es als die älteste Form des Begnadigungsrechts betrachten mag.

Todesstrafen mit sakralen Charakters: bei Zauberei und Spionage die Trafe der Scheiterhaufen, bei Landesverrat und Diebstahl der Weidenstrang (bei den Saxonen), bei Mord Rückenbrechen, bei Tempelschändung die Strafe des Ertränkens (bei den Friesen) usw.

Die schlichte Friedensbrüche

Der Friedensbrecher wurde zum Feinde des Verletzten und seiner Sippe, so daß sie ihn ungestraft angreifen, schädigen unter Umständen töten konnten. Im Gegensatz zu der Volksfeindschaft trug diese Fehde nur einen privaten Charakter, die Friedlosigkeit des Täters war bloß eine relative – gegenüber dem Verletzten und seiner Sippe – auch verlor der *faidosus* weder sein Vermögen, noch wurden seine Familienbande gelöst.